

Papperslösa

Papperslösa

Sammanfattning

- Det finns ingen tillförlitlig statistik över antalet papperslösa personer i Sverige, men viss forskning och mindre undersökningar har uppskattningar som talar om mellan 10 000 och 50 000 personer. I gruppen ingår enligt osäkra skattningar cirka 2 000–3 000 barn. Totalt inom EU uppskattas antalet papperslösa till mellan knappt tre och åtta miljoner.
- Papperslösa är hänvisade till den informella arbetsmarknaden för sin försörjning. Många saknar arbete eller har endast sporadiskt arbete. Papperslösa bor ofta trångt och under osäkra förhållanden.
- Papperslösa har begränsade möjligheter till vård och hälsotillståndet bland många av dem är dåligt eller mycket dåligt enligt flera studier. Socialtjänstens kontakter med den här gruppen är begränsade.
- Det finns tecken på att många av de papperslösa barn som lever gömda har psykiska problem.
- Ett ökande antal barn och unga utan vårdnadshavare söker asyl, och en betydande del av dessa avviker från sitt boende.
- Barn till papperslösa föräldrar folkbokförs inte och identifieras inte genom person- eller samordningsnummer, vilket bland annat påverkar möjligheterna till medicinsk uppföljning.
- Olika politikerområden har olika mål. Dessa är inte alltid förenliga med de papperslösas situation. Detta kan leda till svåra dilemman för personal som ska tillämpa lagstiftning inom socialtjänsten, hälso- och sjukvården, skolan och Migrationsverket.

Bakgrund

Detta kapitel handlar å ena sidan om människor som uppehåller sig i Sverige utan tillstånd och å andra sidan om socialtjänstens, skolans, sjukvårdens med fleras uppdrag och ansvar.

Som påpekas i *Inledningen* saknas det nästan helt säkra data om denna grupp. I avsaknad av registerdata och enkätundersökningar hänvisas man därför till den begränsade forskningen som existerar, mindre undersökningar, fallbeskrivningar och intervjuer som finns att tillgå. De flesta undersökningar grundas på uppgifter från dem som har sökt hjälp däremot finns det mycket begränsad information om den grupp vars hälsotillstånd kanske är mindre problematiskt.

Kapitlet behandlar även de oförenligheter som kan uppstå mellan olika politikområden (migrationspolitik kontra social-, hälsovårds- och sjukvårds- samt utbildningspolitik) när människor befinner sig i Sverige utan lagligt stöd. Dessutom har staten även krav på sig att uppfylla och res-

pektera de mänskliga rättigheter som omfattas av de internationella konventioner som Sverige har ratificerat.

Definitioner

Det finns olika termer som används för att beteckna människor som befinner sig i landet utan tillstånd. Ibland används benämningen *illegala invandrare* eller *illegala utlänningar* [1]. Andra allmänna termer om gruppen som helhet är *irreguljära migranter* eller *immigranter* och det på senare tid allt vanligare uttrycket *papperslösa*. Några termer avser en snävare grupp, till exempel *overstayers* samt *gömda flyktingar*. Irreguljär migration är dock ett komplext och svårbegripligt fenomen som är svårt att omfatta med ett enda begrepp.

Beteckningen *illegala invandrare* eller *illegala utlänningar*¹ riskerar att leda till felaktiga associationer mellan migration och kriminalitet, och den har därför kommit att användas allt mindre. Termen *irreguljär immigrant* har använts för den som i något avseende avviker från reglerna för en person som inte är medborgare i ett visst land [2].

Termen *papperslös* är numera vanlig i Sverige och är ursprungligen en direkt översättning av franskans *sans papier*. I Frankrike används termen *papier* som beteckning för identitetshandlingar. I detta sammanhang används uttrycket bildligt och avser handlingar som ger innehavaren rätt att vistas i landet, och det gäller alltså inte att man saknar identitetsdokument (dokumentslös). Papperslösheten är en definition av personens juridiska status i ett bestämt vistelseland. Begreppet *papperslös* ska heller inte blandas ihop med

Tabell 8:1. Olika kategorier av irreguläritet

Inträde	Vistelse	Arbete	Typ
Illegalt	Illegal	Illegalt	a) Personligt finansierad och organiserad (smuggling) b) Skuldbunden relation till smugglaren eller arbetsgivare (människohandel)
Legalt	Illegal	Illegalt	a) <i>Overstayers</i> b) Asylsökande som fått avslag
Illegalt	Legal	Illegalt/ Legalt	Kollektiv/individuell legalisering; flyktingstatus

”statslös” som innebär att man inte har medborgarskap i något land.

Beteckningen *overstayers* har inte fått någon svensk översättning men avser de utlänningar som stannar kvar i landet efter att giltighetstiden för deras visum eller uppehållstillstånd har gått ut, eller trots att de inte längre uppfyller villkoren för uppehållsrätt.²

Termen *gömda flyktingar* syftar enbart på personer som har sökt asyl och fått avslag, men inte lämnat landet. Denna term kan dock bli missledande eftersom ordet *flykting* i juridiskt språkbruk i Sverige endast används om personer som har beviljats asyl eller uppehållstillstånd med flyktingstatus, men i internationell litteratur och statistik syftar det på en person som har tvingats lämna sitt land [3].³

Trots riskerna för sammanblandning med *dokumentslös* och *statslös* används här uttrycket *papperslös* eftersom det också stämmer med det numera vanligaste och internationellt använda språkbruket.

Fokus i detta kapitel är på de papperslösa i Sverige, och främst på deras relation till det svenska samhället. De är en undergrupp till den större grupp

1 Med begreppet *utlänning* avses här en person som inte är medborgare i Sverige.

2 Detta gäller EU-medborgare med flera enligt EU-rätten.

3 Jämför UNHCR:s statistik för år 2008 med drygt 9,6 miljoner flyktingar och endast knappt 750 000 asylsökande.

som vistas i landet utan att vara svenska medborgare. Till gruppen papperslösa räknas också barn som föds i Sverige av papperslösa föräldrar.

De papperslösa är en heterogen grupp, men det irreguljära tillståndet beror på hur de tog sig in i landet samt på om vistelsen och den eventuella sysselsättningen är laglig eller inte (se tabell 8:1). Att vara papperslös är inte ett statistiskt tillstånd, utan en papperslös person kan flytta från en position till en annan beroende på de legala omständigheterna.

Kunskapsläget

Antal

Det finns av naturliga skäl ingen pålitlig statistik över antalet papperslösa i Sverige. De siffror som tillhandahålls av polisen, andra myndigheter, journalister och forskare är gissningar eller i bästa fall uppskattningar, och varierar mellan 10 000 och 35 000 [4] och i vissa fall så många som 30 000–50 000 personer [5]. Den grupp som det finns relativt pålitlig statistik om är de personer som har avvikit efter att ha fått avslag på sin asylansökan och vars ärenden Migrationsverket har överlämnat till polisen för verkställande. I juni 2009 var det 8 156 personer. Inte ens denna siffra är dock helt säker eftersom en del av dessa personer har lämnat landet utan att myndigheterna känner till det.

Enligt uppskattningar publicerade av Europeiska kommissionen är antalet ”illegala immigranter” inom EU omkring 8 miljoner [6]. Inom ramen för det så kallade Clandestino-projektet finns det dock kvalificerade uppskattningar om ett väsentligt lägre antal: 2,8–6 miljoner papperslösa. En del av förklaringen till det lägre antalet är att antalet papperslösa minskade genom utvidgningen

av EU när länder som Rumänien och Bulgarien blev medlemmar. Dessförinnan hade de ett betydande antal medborgare som levde som papperslösa i EU-25 länder [7].

Forskning om migration

Fram till 1990-talet fanns en mycket begränsad forskning om irreguljär migration och papperslösa, och den var oftast beställd av beslutsfattare [8]. Sedan dess har dock intresset för frågan ökat bland samhällsvetare, framför allt i USA men också i mindre utsträckning i Europa. Efter selskiftet har forskningen inom detta fält intensifierats [9, 10]. En del studier fokuserar på det irreguljära tillståndet som de papperslösa befinner sig i [11-14]. Under de senaste åren har det kommit rapporter med mer fokus på specifika områden, till exempel rapporter om papperslösa barn i Europa [15], bostadssituationen [16], de papperslösas tillgång till hälsovård [17], och de papperslösas möjlighet att utnyttja sina rättigheter [18]. I september 2009 publicerades en ny rapport av organisationen Läkare i världen [19] som beskriver situationen för 1 200 papperslösa personer i elva europeiska länder, däribland Sverige.

European Agency for Fundamental Rights, som är EU:s organ för grundläggande rättigheter, startade under 2009 en jämförande studie för att beskriva läget för och skyddet av grundläggande rättigheter framför allt när det gäller hälsa, utbildning, bostad och arbete för de papperslösas [20]. Ett annat pågående EU-projekt är NowHereland [21] som bedrivs i samarbete med International Organisation of Migration i syfte att kartlägga och förbättra hälso- och sjukvården för papperslösa inom EU.

I Sverige fanns det länge inga studier på detta område förutom officiella rapporter och polisens undersökningar, men sedan mitten av 2000-talet

har ett antal publikationer kommit ut [2, 22-26]. Under samma period har också flera reportageböcker publicerats som till viss del eller helt berör detta fält [27-31].

Hinder för forskning

Dagens brist på forskningsbaserad kunskap beror delvis på att det handlar om människor som håller sig undan och inte vill vara synliga eftersom de är rädda att upptäckas av myndighetspersoner som kan utvisa dem ur landet. De finns inte registrerade, har inget person- eller registreringsnummer och saknar därmed en erkänd identitet. Därmed är det svårt att studera deras sociala förhållanden och hälsa med de metoder man använder för befolkningen i övrigt, och detta leder till att det saknas en samlad överblick.

En annan orsak till bristen på forskningsbaserad kunskap är att de papperslösas situation förändras kontinuerligt och snabbt. Både internationella och svenska politiska förändringar och beslut påverkar de papperslösas antal, vilka typer av papperslösa som dominerar, vilka nationaliteter, åldrar etcetera. Förutom föränderligheten påverkas de papperslösa av de olika ekonomiska och politiska villkor som finns i olika länder, och det innebär att slutsatserna från den forskning som ändå finns ofta bara är relevant för ett begränsat geografiskt område och under en begränsad tid. Den internationella forskning som finns om de papperslösas situation går därför kanske inte att använda för att belysa den svenska situationen.

Sammanfattningsvis bygger vår kunskap på en begränsad forskning och mindre undersökningar, osystematiska intervjuer och fallbeskrivningar. Denna brist på forskning betyder att den kunskapskällan som står till buds är de rapporter som kommer från professionella och frivilliga som arbetar med och möter de papperslösa,

och den kunskap de har om de papperslösas villkor liksom förändringarna i deras situation. Det är också viktigt att ta vara på den kunskap som de papperslösa själva förmedlar individuellt och genom organisationer som Papperslösa Stockholm [32].

Lagstiftning

Utlänningsansökan och vistelse i Sverige regleras i utlänningslagen (2005:716), UtlL och utlänningsförordningen (2006:97), UtlF. Huvudprincipen är att utlänningar ska ha uppehållstillstånd för att stanna i mer än tre månader, samt att resenären ska ansöka om uppehållstillstånd och inresetillstånd för kortare besök (visum) från utlandet och att det ska beviljas innan personen reser in. Undantaget är asylsökande som ska befina sig i Sverige när deras ansökan om uppehållstillstånd behandlas. Papperslösa vistas således i landet utan tillstånd enligt denna lagstiftning, men de kan ha rest in legalt med eller utan visum.

Arbetsrätt

En utlänning som inte är EU- eller EES-medborgare och som tänker arbeta i Sverige ska enligt utlänningslagen ha arbetstillstånd, och personen ifråga ska ha ansökt om och beviljats ett sådant tillstånd före inresan. Det är olagligt att arbeta utan arbetstillstånd, och det är också straffbart att anställa någon som inte har arbetstillstånd. Det förekommer att asylsökande som har anställning fortsätter att arbeta med skattsedel även efter att de fått avslag, men anställningen har då blivit olaglig. Papperslösa har således inga möjligheter att arbeta för sin försörjning på den öppna och legala arbetsmarknaden.

Hälso- och sjukvård

Av 2 § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL framgår att: ”Målet för hälso- och sjukvården är en god hälsa och en vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården skall ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet”. Vidare ska vården enligt 2 a § HSL uppfylla kraven på en god vård. I fråga om tandvård finns särskilda bestämmelser i tandvårdslagen (1985:125). För asylsökande och vissa andra utlänningar har landstingen enligt 6 § lagen (2008:344) om hälso- och sjukvård åt asylsökande m.fl. skyldigheter att erbjuda vård som inte kan anstå samt mödrahälsovård, vård vid abort och preventivmedelsrådgivning. Av 4 § första stycket HSL framgår att sjukvården ska erbjuda omedelbar vård, oftast akut vård vid akutmottagningar, till papperslösa vuxna och barn som inte har varit asylsökande. Landstingen har dock rätt att kräva ersättning av patienten för de faktiska kostnaderna för all vård som ges [33].

Socialtjänstlagen och kommunens ansvar

En kommun har enligt 2 kap. 2 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver, och detta ansvar gäller oavsett varför människorna vistas där. Skälen för och längden på vistelsen kan emellertid ha betydelse för bedömningen av en persons behov av stöd och hjälp, och därmed av vilket bistånd som personen ska få.

För att förtydliga ansvarsfördelningen mellan Migrationsverket och kommunerna hänvisas i 2 kap. 2 § tredje stycket SoL till lagen om mottagande av asylsökande med flera (1994:137), LMA. Den som omfattas av lagen har enligt 1 § andra

stycket LMA inte rätt till bistånd enligt socialtjänstlagen för förmåner av motsvarade karaktär.

Tidigare asylsökande som håller sig undan för att inte avvisas omfattas enligt 12 § LMA inte av rätten till bistånd enligt lagen om mottagande av asylsökande. Dessa personer omfattas därmed av socialtjänstlagen på samma sätt som andra som vistas (utan att vara bosatta) i kommunen. Enligt 4 kap 1 § SoL är emellertid en förutsättning för rätt till bistånd att den enskilde inte kan tillgodose sitt behov själv. Det finns exempel på kamrarrättsavgöranden där biståndssökande som har fått beslut om avvisning eller utvisning inte har beviljats bistånd eftersom han eller hon bedömts kunna tillgodose sitt behov själv genom att återvända till sitt hemland. [34, 35].

Barn som far illa i sin hemmiljö kan få vård utanför hemmet efter beslut om vård enligt SoL eller enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52), LVU. Ett beslut om vård enligt LVU av ett asylsökande eller papperslöst barn, hindrar dock inte enligt 21 a § LVU att ett beslut om avvisning eller utvisning verkställs [36].

Skollagen och skolplikten

Asylsökande barns skolgång regleras i förordningen (2001:976) om utbildning, förskoleverksamhet och barnomsorg för asylsökande barn m.fl. Denna omfattar barn och ungdomar som vistas i Sverige som asylsökande eller som har sökt uppehållstillstånd på andra grunder men ändå fått tillstånd att vistas här medan ansökan prövas. Till skillnad från andra skolbarn finns ingen skolplikt för de asylsökande barnen.

De som har fått avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd har rätt att gå i skolan tills de lämnar landet, men rätten till skolgång upphör om personen håller sig undan för att slippa avvisas. Barn som vistas irreguljärt i landet utan att ha ansökt om

uppehållstillstånd omfattas inte av förordningen och har därmed ingen rätt att gå i skolan.

Enligt 6 kap. 2 § andra stycket grundskoleförordningen (1994:1194) får en kommun även i andra fall ta emot elever som inte anses vara bosatta i Sverige. Motsvarande möjlighet finns enligt 11 kap. 7 § första stycket gymnasieförordningen (1992:394) om den sökande uppfyller behörighetskraven och det finns plats på den sökta utbildningen. Det finns inte något i lag eller förordning angivet hinder för kommunerna att ta in papperslösa barn och ungdomar i skolorna.

År 2006 tillsatte regeringen en utredning om barns rätt till skolgång, och den lade fram ett betänkande 2007 [37]. Utredningen föreslog att gömda barn skulle få en lagstadgad rätt till skola och förskola, men förslaget omfattade enbart barn som håller sig undan så att ett beslut om avvisning eller utvisning inte kan verkställas. Därmed uteslöts papperslösa barn som aldrig har varit asylsökande, liksom de vars utvisningsbeslut har preskriberats eller vars tidsbegränsade uppehållstillstånd har löpt ut. En kompletterande utredning tillsattes hösten 2009, med uppdrag att lägga fram förslag kring en utökad målgrupp, finansiering för friskolor med mera [38]. Den 2 februari 2010 överlämnades till regeringen ett *betänkande av utredningen om rätt till skolgång* [39] med förslag bland annat om att ta bort underrättelseskyldigheten för skola och socialtjänst.

Underrättelseskyldighet för skola och socialtjänst

Enligt 7 kap. 1 § utlänningsförordningen (2006:97) är en socialnämnd skyldig att underrätta polisen om en utlännings namn, födelsedatum, medborgarskap och bostadsadress här i landet. Underrättelseskyldigheten gäller när socialnämnden första gången vidtar åtgärd i ett ärende om socialtjänst

som angår utlänningsen. En underrättelse behövs dock inte beträffande den som har ansökt om uppehållstillstånd eller är undantagen från skyldigheten att ha uppehållstillstånd. En skolstyrelse har en motsvarande skyldighet när en elev första gången skrivs in i grundskolan. Har eleven inte tidigare varit elev i grundskolan gäller underrättelseskyldigheten när eleven skrivs in i gymnasieskolan.

Det är oklart hur denna bestämmelse påverkar handläggningen inom socialtjänsten och skolan. Utredningen om barns rätt till skolgång [37] konstaterar att det inte går att klart utläsa om ”underrättelseskyldigheten är avsedd att omfatta endast de utlänningsar som aldrig har ansökt om uppehållstillstånd” och framhåller att det alltså inte är klargjort ”om barn i familjer som håller sig undan verkställighet av beslut om avvisning eller utvisning omfattas av bestämmelsen.”

Underrättelseskyldigheten inom socialtjänsten har även kommit att uppfattas som ett problem i förhållande till anmälningsskyldigheten enligt 14 kap. 1 § SoL för skolpersonal [37] och för medicinsk personal [40].

Mänskliga rättigheter

I en handbok om mänskliga rättigheter på kommunal nivå skriver författarna: ”Mänskliga rättigheter är ett sätt att formulera vad som inte får göras mot någon människa och vad som bör göras för varje människa [41].

Artikel 2 i den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter [42] klargör att rättigheterna är universella.⁴ Rättigheterna brukar delas in i tre olika huvudkategorier: medborgerliga och politiska rättigheter, ekonomiska, sociala och kultu-

⁴ ”Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag.”

rella rättigheter samt skydd mot diskriminering.

Statens skyldigheter och arbetet med att upprätthålla de mänskliga rättigheterna bygger på de bindande åtaganden som Sverige har gjort genom att ansluta sig till internationella överenskommelser. De anger vilka skyldigheter som staten har gentemot individen. Skyldigheterna vilar ytterst på regeringen och riksdag, men en del av ansvaret ligger även på bland annat statliga myndigheter samt på kommuner och landsting [43, 44].

I artikel 14 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna anges att var och en har rätt att söka och åtnjuta asyl från förföljelse. Denna rättighet är alltså begränsad till att ansöka och få sin ansökan om asyl prövad.

Sociala rättigheter

Människors ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter regleras i FN:s konvention med motsvarande namn [45], och de stater som har ratificerat konventionen har därmed ett ansvar för att ge alla människor en grundläggande välfärd, utan diskriminering. Enligt artikel 11 erkänner konventionsstaterna – i detta fall Sverige – ”rätten för var och en till en tillfredsställande levnadsstandard för sig och sin familj, däribland tillräckligt med mat och kläder, och en lämplig bostad samt till ständigt förbättrade levnadsvillkor.”⁵

Rätten till arbete regleras i artikel 6 och innebär att alla har rätt att kunna förtjäna sitt uppehälle. Sedan följer artikel 7 som gäller alla människors rätt till rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor.

5 "... the right of everyone to an adequate standard of living for himself and his family, including adequate food, clothing and housing, and to the continuous improvement of living conditions."

Rätten till hälsa

Enligt artikel 12 i konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har ”var och en” rätt till bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa.⁶ Bestämmelser om rätten till hälsa finns även i andra FN-konventioner, [47] År 2000 meddelade FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter att de stater som har ratificerat konventionen om dessa rättigheter inte får inskränka asylsökandes och papperslösas rätt till hälsa genom att neka dem tillgång till förebyggande, kurativ och palliativ vård [48].

FN:s särskilde rapportör om rätten till hälsa, Paul Hunt, besökte Sverige 2006 och hans rapport presenterades 2007 [49]. En av de frågor som Hunt belyser i rapporten är asylsökandes och papperslösas tillgång till hälso- och sjukvård. Han framhåller att en av de mest utsatta grupperna i samhället är gömda personer som har fått avslag på asylansökan och andra papperslösa. I rapporten framhålls att svensk lagstiftning och praxis inte följer folkrätten, och att detta försätter den medicinska personalen i svåra och ibland omöjliga situationer som tvingar dem att bryta mot sin professionella etik. Den svenska regeringen bör, enligt Hunt, överväga att ge asylsökande och papperslösa hälso- och sjukvård på samma villkor som landets medborgare. I anslutning till en hearing i Stockholm 2008 framhöll Paul Hunt vidare att de slutsatser som görs i rapporten om rätten till hälsa bör kunna vara giltiga på andra områden som täcks av konventionen, såsom rätten till utbildning, bostad och andra sociala tjänster [50].

I januari 2010 beslutade regeringen om di-

6 Egentligen "... rätten för var och en att åtnjuta bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa." I originaltexten tydliggörs att det avser den nivå som kan uppnås: "... the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health." I Barnkonventionen [46] har det också fått denna översättning: "... bästa uppnåeliga hälsa ...".

rektiv till en utredning om rätten till hälso- och sjukvård för de personer som här omnämns som papperslösa [51]. Utredaren ska lämna förslag på hur regleringen om hälso- och sjukvård för dessa grupper kan göras mer ändamålsenlig. Vidare ska utredaren, mot bakgrund av Sveriges internationella åtaganden, överväga och lämna förslag på hur en utvidgad skyldighet för landstingen att erbjuda subventionerad vård till de berörda grupperna kan utformas i förhållande till nuvarande reglering.

Barnkonventionen

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter [46] ska staten tillförsäkra varje barn utan undantag vissa rättigheter, däribland rätten att förvärva ett medborgarskap, rätten till bästa möjliga fysiska och psykiska hälsa, rätten till utbildning och rätten till social trygghet och stöd i utvecklingen samt rätten att göra sin röst hörd i sammanhang som berör barnet. Barnkonventionen är inte införd i sin helhet i svensk lag såsom i vissa andra länder, men bestämmelser om barnets bästa har införts i lagstiftningen, till exempel socialtjänstlagen, föräldrabalken och utlänningslagen.

Arbetsmarknad

Papperslösa är en väsentlig del av arbetskraften inom den informella ekonomin i både rika länder i västvärlden och i mindre rika länder som Thailand och Malaysia. I Sverige är kopplingen mellan papperslös migration och den informella ekonomin inte lika tydlig som i till exempel USA eller Japan, men papperslösa stängs ändå ute från arbetsmarknaden och är därför hänvisade till den informella arbetsmarknaden, den så kallade svarta arbetsmarknaden, för att försörja sig.

Alla papperslösa har dock inte arbete. År 2008 tillfrågades 103 personer vid Läkare i världens klinik för papperslösa i Stockholm, och då hade endast 18 procent regelbundet arbete medan 45 procent av de intervjuade hade tillfälliga arbeten och 37 procent inte hade något arbete alls [19]. Enligt de uppgifter som finns angående vilka typer av arbete papperslösa kan ha handlar det om underbetalda jobb inom restaurang- och kioskbranschen, butiker, städ- eller byggbranschen eller med reklamutdelning [2]. Papperslösa hamnar för det mesta på den informella arbetsmarknaden. Konsekvenserna kan bli att de inte lär sig svenska eller hur arbetsmarknaden fungerar, och eftersom deras arbetserfarenhet inte dokumenteras får de inga arbetsreferenser eller några andra arbetsrelaterade rättigheter. Allt detta kan leda till att de får svårt att ta sig ut ur den informella sektorn även om de senare får uppehållstillstånd.

Bostadsmarknad

Att hitta en bostad är förenat med extra svårigheter för den papperslöse eftersom hon/han inte kan hyra i första hand eller köpa sitt boende. Enligt en kommande rapport bor många i områden där det finns en stor koncentration av invandrare från samma land eller region, och etniska nätverk är den vanligaste kanalen för att hitta en bostad. Många delar lägenhet eller är inneboende samt bor trångt och betalar orimligt hög hyra för sitt boende. Det är inte ovanligt att den inneboende måste betala så stor del av hyran att den som har kontraktet i stort sett inte har några egna boendekostnader [52].

I Läkare i världens rapport från 2009 uppgav ingen av de intervjuade papperslösa att de var hemlösa, men endast 28 procent hade en fast bostad. De övriga bodde i provisoriska bostäder (62 procent) eller i härbärgen och dylikt (10 procent) [19].

Ett annat problem som papperslösa möter är korta hyreskontrakt, och många lever ett nomadiserande liv på grund av en osäker arbetssituation och sin papperslösa status [16]. I den ovan nämnda rapporten [52] redovisas boendesituationen för tio barnfamiljer i Stockholmstrakten. I genomsnitt flyttade familjerna mer än en gång varje år och vissa barnfamiljer hade flyttat 3 gånger under ett år. Den otrygga boendesituationen påverkar även resten av tillvaron för de papperslösa, inte minst begränsar den möjligheterna till sociala nätverk för barnen. Otrygghet och rädsla för upptäckt kan även leda till att barnen uppmanas vara överdrivet tysta. Studien är liten och statistiskt osäker men det är sannolikt att liknande förhållanden gäller även för andra papperslösa.

Hälsa

Precis som för gruppen asylsökande är det svårt att studera de papperslösas hälsa eftersom de saknar ett svenskt identitetsnummer [53]. Detta gör att det inte är möjligt att identifiera denna grupp i nationella hälsodataregister, vilket innebär en ökad risk för patientsäkerheten då man inte kan följa dessa patienter genom vården även om de flyttar inom Sverige.

Sociala bestämningsfaktorer har en stor betydelse för hälsan: människors hälsa och överlevnad påverkas negativt av bland annat brist på pengar, olämpliga bostäder, osäkra arbetsförhållanden och brist på tillgång till hälso- och sjukvård [54-56]. Människor som inte får korrekt och tidig behandling kan drabbas av långvariga sjukdomar och besvär. Rätten till hälsa innefattar bland annat en rad hälsofrämjande faktorer som mat och näring, boende, goda arbetsvillkor och en hälsosam miljö. Det är också viktigt att ha tillgång till en vård som är acceptabel för patienten och som håller god kvalitet. Den europeiska frivilligorganisationen

Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM), en paraplyorganisation för många frivilligorganisationer inom EU och med ekonomiskt stöd för enskilda projekt från europeiska kommissionen, rankar Sverige bland de mest restriktiva av de undersökta länderna i EU i frågan om tillgång till vård för papperslösa [17].

Läkare Utan Gränser gjorde år 2005 en studie av 102 papperslösa i Stockholmsområdet, och de flesta rapporterade att deras hälsa hade försämrats under tiden som gömd och 82 procent av respondenterna uppgav att de hade haft svårt att få tillgång till vård [57].

En annan mindre studie av papperslösa som hade sökt medicinsk hjälp vid Röda Korsets sjukvårdsförmedling i Stockholm visar att de flesta söker för behov som kan åtgärdas inom primärvården och mödravården [58].

Organisationen Läkare i världens senaste undersökning från 2009 [19] bland sammanlagt 1 125 papperslösa genomfördes i elva europeiska länder, varav 103 i Sverige. Den visar att nästan 70 procent av de tillfrågade i Sverige har haft svårigheter att få vård. De vanligaste redovisade hindren var rädsla för att bli gripna eller nekas vård, vilket 44 procent av de intervjuade uppgav. Andra skäl var administrativa svårigheter, 43 procent, och kostnadshinder, 28 procent. En fjärdedel av de undersökta papperslösa i Sverige hade nekats vård vid det senaste sjukdomstillfället, 13 procent av de intervjuade hade upplevt rasism i vården och 68 procent hade avstått från att söka vård under de senaste 12 månaderna [19]. Dessutom tillhör Sverige de länder som inte ger bromsmediciner kostnadsfritt till papperslösa med HIV-AIDS.

Denna rapport [19] talar för att hälsotillståndet bland de papperslösa generellt är dåligt. En tredjedel av männen och en fjärdedel av kvinnorna uppgav detta. 32 procent hade kroniska hälsoproblem som enligt intervjuarna eller läkare

krävde behandling, och för 20 procent bedömdes behandlingen vara outhärlig. Det var emellertid bara 8 procent som angav att de hade migrerat på grund av hälsoskäl.

Vid sidan om den landstingsledda vården finns det ett antal fristående mottagningar⁷ som startats och drivits av framför allt medicinsk personal och som hjälper gömda flyktingar ideellt. Dessa mottagningar har dock brist på läkare och medicin, och därför får patienterna inte sällan otillräcklig och bristfällig behandling.

Många sjukhus och landsting har infört undantagsregler som gör att papperslösa kan få nödvändig men begränsad vård [59]. Kostnaderna för mediciner kan vara ett problem för barn som har rätt till vård men inte till subventionerade läkemedel [60].

De ovan nämnda undersökningarna, liksom erfarenheter inom sjukvården, talar för att papperslösa i Sverige har en begränsad tillgång till hälso- och sjukvård. De papperslösa i dessa undersökningar rapporterar att de inte heller möter en sjukvård som respekterar dem fullt ut [19, 57]. Enligt dessa organisationer kan personalen i vissa fall ha brutit mot hälso- och sjukvårdens sekretessregler genom att kontakta polis [57].

Socialtjänst

Vid Malmö högskola genomfördes under 2009 en kartläggning av socialtjänstens kontakter med papperslösa. En första sammanställning av denna kartläggning presenteras här. Den slutliga rapporten kommer att publiceras under året. [61] .

Bara 140 kommuner av 290 besvarade hela eller delar av enkäten, vilket troligen delvis beror på att

svarstiden låg under semesterperioden. Kartläggningen bekräftar dock att socialtjänsten faktiskt möter papperslösa, om än i olika omfattning.

En iakttagelse är att kommunerna hanterar frågor som rör papperslösa på mycket olika sätt. Av de svarande kommunerna uppgav 91 stycken att de saknar utarbetade riktlinjer för hur sådana frågor ska hanteras, medan 10 uppgav att de har riktlinjer. Fem kommuner angav att de har riktlinjer som är specifikt inriktade mot papperslösa barn och barnfamiljer.

Få kommuner möter papperslösa

Av de svarande kommunerna uppgav hälften att de aldrig möter papperslösa i sin verksamhet. Två kommuner menade att de ofta (7–12 gånger per år) möter papperslösa, medan 55 kommuner angav att det bara händer någon enstaka gång eller sällan.

När det gäller kontakterna med socialtjänsten rör det sig främst om personer som har fått avslag på en asylansökan eller har ett utgången visum eller uppehållstillstånd. Det är mindre vanligt att socialtjänsten träffar personer som aldrig har sökt asyl eller något annat tillstånd. 54 kommuner svarade att man inte gör någon principiell skillnad i hanteringen utifrån hur eller på vilken grund personen har blivit papperslös, medan det inverkar på ärendehantering i 14 kommuner.⁸

Ärendetyper

När det gäller anledningen till mötet med de papperslösa är försörjningsfrågor vanligast (35 procent), och en inte oansenlig del av mötena gäller

⁷ Läkare i världen, Stockholm, Röda Korset, Stockholm, Rosengrenska stiftelsen – Röda korset, Göteborg, Deltastiftelsen, Malmö och Tinnerökliniken i Linköping samt nätverk bland annat i Borås och Varberg.

⁸ Geografiska skillnader är inte möjliga att redovisa. Däremot kan skillnader mellan kommutyperna komma att redovisas i den slutliga rapporten.

barn- och ungdomsfrågor (19 procent). Även våld i nära relationer är en fråga som förekommer (12 procent) vid sidan av familjerättsliga frågor (6 procent), medan missbruk framstår som mindre vanligt (2 procent).

I 27 kommuner har man under senaste året kommit i kontakt med papperslösa vid ett till tre tillfällen kring frågor om försörjning, och i 17 kommuner har kontakterna gällt barn- och ungdomsärenden. Det är enbart i försörjningsärenden samt i barn- och ungdomsärenden som kommunerna anger att de har kommit i kontakt med papperslösa vid fler än tre tillfällen, och i dessa fall rörde det sig om fyra till nio tillfällen under året. I de flesta kommuner är det sällsynt med möten med papperslösa, och majoriteten (drygt 36 procent) av de kommuner som har haft kontakt med papperslösa någon gång anger att de inte har haft några sådana ärenden under det senaste året.

Barn- och ungdomsärenden initieras främst av andra myndigheter, men även av socialtjänsten själv och mer sällan av privatpersoner och familjen själv. Detta tyder på att anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen (14 kap. 1 § SoL) efterlevs i varierande utsträckning. Försörjningsärenden initieras främst av de berörda individerna och familjerna, vilket även gäller i fråga om våld i nära relationer. Frivilligorganisationer tar också kontakt med socialtjänsten kring alla typer av frågor som rör papperslösa.

Försörjningsfrågor och barn- och ungdomsfrågor

18 procent av kommunerna uppger att de har beviljat ekonomiskt bistånd till papperslösa och 14 procent att de har avslagit sådana ansökningar.⁹

⁹ Observera att det kan vara samma kommuner som har dessa erfarenheter.

Det var även relativt vanligt att de avvisat eller överlämnat ärenden till en annan myndighet för vidare handläggning. I en mindre omfattning avskrevs ärenden [1]. I något fall hänvisades sökanden till frivilligorganisationer eller samfund för att få hjälp med sin försörjning.

När det gäller barn- och ungdomsärenden uppger 9 procent av kommunerna att de har beviljat insatser i sådana ärenden och mindre än 1 procent har avslagit sådana ärenden. Det var ovanligt att dessa ärenden avvisades eller överlämnades till någon annan myndighet. Däremot hänvisade kommunerna relativt ofta till frivilligorganisationer eller samfund. Kommunernas svar visar att man anser det vara rimligt att ta särskild hänsyn till papperslösa barn och barnfamiljer.

Underrättelseskyldighet

Kartläggningen undersökte också den underrättelseskyldighet enligt 7 kap. 1 § utlänningsförordningen som socialtjänsten har till polisen och huruvida denna påverkar verksamheten. Resultaten visar att kommunerna gör olika tolkningar av bestämmelserna om underrättelseskyldighet. Av de 140 svarande kommunerna ansåg 31 att underrättelseskyldigheten inte alls påverkade deras verksamhet, och 19 kommuner ansåg till och med att den underlättade ärendehantering. 19 kommuner ansåg dock att underrättelseskyldigheten påverkade och i vissa fall hindrade verksamheten. Ett dussintal kommuner kände inte till denna underrättelseskyldighet, vilket är anmärkningsvärt.

15 kommuner uppgav att de kan, utan att underrätta polis, erbjuda många olika insatser: frivilliga stödinsatser av akut karaktär riktade till barnfamiljer, alla typer av insatser som ges med stöd av vistelsebegreppet i socialtjänstlagen samt tvångsomhändertaganden. Dock angav 51 kommuner att socialtjänsten alltid måste under-

rätta polisen för att kunna erbjuda insatser till papperslösa.

Enligt kartläggningen anser flera kommuner att den relevanta lagstiftningen är otydlig och motsägelsefull. Andra kommuner hänvisar till vistelsebegreppet och anser därför att det inte behövs några förtydligande riktlinjer. De otydligheter som påtalas gör det dock svårt för sökanden att veta om en ansökan kommer att beviljas eller inte. Många kommuner poängterar också barnens situation och att socialtjänsten har ett begränsat handlingsutrymme för att hjälpa dem. Kommunerna efterfrågar även tydligare riktlinjer eftersom de tror att de kommer att få fler ärenden som rör papperslösa.

Papperslösa barn

Hur många barn som lever utan papper i Sverige är omöjligt att ange med någon större säkerhet. Vissa siffror finns att tillgå, men andra måste uppskattas. Vid halvårsskiftet 2009 var 750 barn efterlysta av polis på grund av att de eller deras familjer hade hållit sig undan för att slippa utvisas [62], men en del av dessa barn bör ha lämnat landet. Därtill kommer de barn som vistas i Sverige med ett slutligt beslut om utvisning utan att vara efterlysta, och i augusti 2009 fanns cirka 2 350 barn i den situationen [63]. Omkring hälften av dessa kan dock förväntas lämna landet genom att utvisningen verkställs en kort tid efter beslutet, och de bör därför inte räknas in i detta sammanhang [64].¹⁰ Det finns dock ytterligare kategorier av papperslösa barn som inte ingår i denna officiella statistik, till exempel barn i familjer vars utvisningsbeslut har preskriberats och barn som har rest in utan att söka asyl, för att bo hos anhöriga,

arbeta som au pair etc. Därför skulle antalet barn utan papper i Sverige kunna skattas till åtminstone 2 000–3 000 [65].

Barns sociala rättigheter

Enligt barnkonventionen omfattas barn av de sociala mänskliga rättigheterna oavsett sin legala status.

I många europeiska länder finns det problem och hinder för att barn ska få sina rättigheter uppfyllda. Det visar forskning om papperslösa barns sociala rättigheter till utbildning, hälsovård och bostad i nio EU-länder [15]. Specifika grupper har varit föremål för många studier och åtgärdsprogram, i synnerhet ensamkommande asylsökande barn och barn som har utsatts för människohandel. På senare tid har det även uppmärksammats att åtgärder riktade mot illegal invandring och människohandel kan leda till att barnen också kriminaliseras, om dessa åtgärder inte kombineras med stöd till barnen utifrån deras behov [66–70]. Däremot saknas systematiska undersökningar om de grundläggande sociala behoven för hela gruppen papperslösa barn, till exempel skydd mot fattigdom, våld och andra övergrepp, samt skydd mot skadliga förhållanden och miljöer inklusive föräldrar med otillräcklig omvårdnadsförmåga.

Papperslösa barns sociala situation

Papperslösa barn i Sverige är en heterogen grupp med olika bakgrund och erfarenheter och olika förutsättningar. Barnens hälsa och välbefinnande påverkas av olika faktorer som kan delas in i: a) pre-migrationsfaktorer exempelvis social position i hemlandet, orsak till flykt eller migration eller upplevelser av våld och övergrepp, b) migrationsfaktorer, till exempel migrationens längd, eventuella traumatiska upplevelser och familjesplittring

¹⁰ Uppskattning utgående från återvändandestatistik.

med mera samt c) post-migrationsfaktorer som bland annat omfattar asylprocess, bemötande och tillgång till stöd, vård och omsorg av olika slag [71].

De följande avsnitten om barnens situation i Sverige bygger främst på material från en hjälplinje riktad direkt till ”barn utan papper” (www.utanpapper.nu) som Rädda Barnen öppnade år 2006. Hjälplinjen stängdes år 2008. I februari 2010 fanns webbsidan fortfarande men uppdateras inte efter januari 2010. Under de två år hjälplinjen var öppen togs kontakter, som berörde cirka 470 barn och unga vuxna¹¹, via telefonsamtal och e-post. Drygt hälften av dem var papperslösa, medan de övriga befann sig i andra former av otrygghet och väntade till exempel på ett utvisningsbeslut eller hade en familj som splittrats i olika länder (figur 8:1). Olika familjemedlemmar kunde ha olika legal status, och statusen växlade över tid.

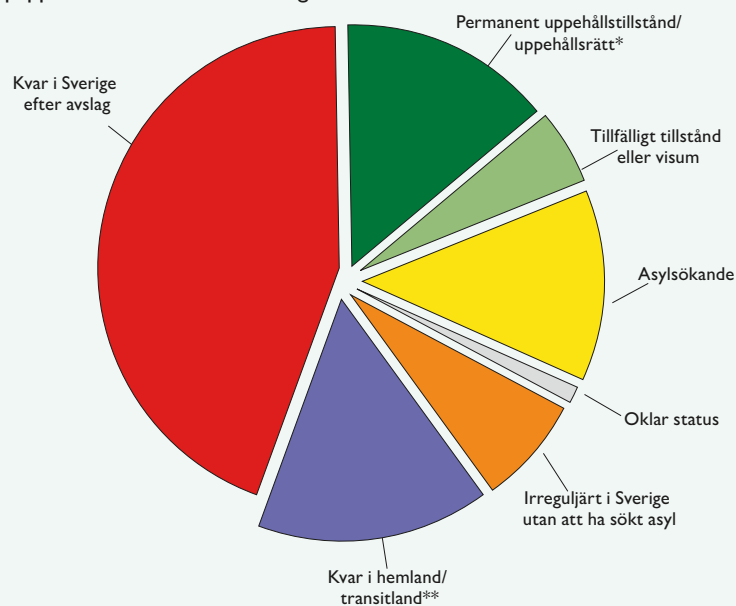
Av de papperslösa barnen i detta material hade mer än 80 procent varit asylsökande. En del av familjerna hade inte rest in med det omedelbara syftet att söka asyl, utan hade lämnat in ansökan på ett senare stadium när de hotades av utvisning eller ville stabilisera barnens tillvaro.

När det gäller levnadsvillkoren påverkas barnen av föräldrarnas möjligheter att försörja sig. De vuxna som väntar på att utvisas har ofta inte kunnat arbeta och får inte heller några ekono-

11 376 barn och 93 unga vuxna, 18–25 år. Antalet är osäkert för några av familjerna, och av den anledningen används en avrundad siffra (470) i huvudtexten.

Figur 8:1. Legal situation för unga papperslösa

Situation vid första kontakt med Rädda Barnens hjälplinje för barn utan papper för 376 barn och 93 unga vuxna åren 2006–2008.

* 67 barn och ungdomar (14 procent) med permanent tillstånd/uppehållsrätt kom i kontakt med hjälplinjen, vilket främst beror på familjesplittring. Förutom de som har syskon kvar i hemlandet ryms här unga par som har bildats i Sverige och kan splittras samt barn som får bo i Sverige men vars föräldrar ska utvisas.

** Kategorin "Kvar i hemland/transitland" avser barn och unga vuxna som har blivit kvar i ett annat land medan en eller flera familjemedlemmar – t.ex. någon av föräldrarna eller ett syskon – har tagit sig till Sverige (oftast i en flyktsituation) och sedan kontaktat hjälplinjen.

miska bidrag. En del familjer lever helt på det LMA-bidrag om minst 37 kronor per dag de får för barnen så länge familjen inte är gömd, eller på bidrag från exempelvis släktingar. Andra arbetar inom den informella sektorn. De papperslösa familjer som håller sig undan för att inte utvisas har över huvud taget inga inkomster från offentliga bidrag eller vanligt arbete, men även deras situation varierar. En del föräldrar arbetar inom den informella sektorn så att familjen hyr en bostad och barnen går i skola. Andra är betydligt mer isolerade med osäkert boende, ingen skolgång och helt beroende av gåvor och bidrag från

enskilda för sin försörjning. Papperslösa unga vuxna i studien arbetar mycket. Trots det och även om de vuxna arbetar, kan fattigdomen vara påfallande och visar sig i information om att både barn och vuxna enbart går dit de ska i stället för att åka kollektivt, äter ensidig kost, inte kan lösa ut mediciner, bor i sommarstugor eller källarutrymmen etc. Vissa barn försöker också undvika att belasta familjens ekonomi genom att endast äta i skolan eller på andra sätt åsidosätta sina egna behov. I Rädda Barnens material förekommer anteckningar som gäller misstankar om misshandel eller utnyttjande av ett tjugotal barn. Uppgifterna kommer från barnen själva, någon i familjen eller en stödperson. Dessa uppgifter behöver självfallet inte vara kopplade till situationen utan papper, även om det är vanligare med våld inom hårt presade familjer.

Barnen tycks dock inte uppleva tillvaron i Sverige i sig som dålig. Många papperslösa barn har varit i Sverige en stor del av sitt liv och för de yngre barnen kan Sverige vara det enda hemland de känner till.

Skolgång

Kommunens rätt att erbjuda skolgång för papperslösa barn utövas i praktiken av de enskilda skolorna. Det är svårt att göra en säker uppskattning av antalet papperslösa barn som går i skola eftersom barnen inte ingår i beräkningen för statsbidrag, och en del elever saknas även i andra offentliga listor av sekretessskäl. Tidigare rapporter från Socialstyrelsen och Invandrarverket eller Migrationsverket visade att många av de familjer som höll sig undan också höll barnen gömda [74]. Det finns fortfarande barn som lever isolerade, men i dag går troligen de flesta papperslösa barn i grundskoleålder i skola åtminstone periodvis och efter påtryckningar från

stödpersoner, medan det är vanligare att barn i förskole- och gymnasieåldern står utanför skolvärlden [65].

Det är vanligt att barn fortsätter sin utbildning trots att familjen har fått avslag på sin asylansökan och håller sig undan avvisningen, så länge skolgången kan fortsätta i samma skola. Om familjen flyttar till en annan ort kan det bli svårare att återuppta skolgången, liksom när barnet ska byta stadium eller nyinskrivas. Många familjer är dessutom rädda för att inskrivning också medför en anmälan till polisen, vilket är ytterligare ett hinder. Vissa av dessa farhågor kan dock vara befogade. En del av skolans och förskolans verksamhet är till exempel att hantera klasslistor och kontaktadresser till föräldrar, som skulle kunna avslöja barnens identitet och vistelseort. Vissa uppgifter som skolan har om barnen kan visserligen omfattas av sekretess gentemot andra myndigheter, men det kan dock finnas sekretessbrytande bestämmelser som innebär att familjens vistelseort röjs för polisen. Det finns inte heller något uttryckligt förbud mot att polisen går in i en skola eller ett daghem för att hämta ett barn även om det hittills har varit praxis att polisen avstår från detta. [37] En del skolpersonal tror att det skulle vara felaktigt eller rentav förbjudet att ta emot papperslösa barn [65].

Andra hinder kan vara familjens ekonomi eftersom exempelvis resor till och från skolan måste bekostas privat. Skolor och förskolor kan också välja att inte ta emot barn utan papper på grund av ekonomiska begränsningar.

Det förekommer att papperslösa barn som går i skola inte får betyg eller inte tillåts söka till gymnasiet på grund av att det inte finns några praktiska rutiner för detta. Papperslösa barn kan också ställas utanför verksamheter som kräver försäkringar, resedokument eller extra avgifter, såsom klassresor och utflykter [65].

Det finns flera arbeten som beskriver skolpersonalens stödjande roll samt papperslösa barns egna erfarenheter av sin skolgång eller av att ställas utanför [65, 74-76]. En återkommande beskrivning är att skolgången är en viktig del av barnens tillvaro, men många känner också utanförskap och rädsla på grund av att de är ”illegala” och upplever att de måste hålla distans till sina kamrater även i skolsituationen [74-78].

Familjesplittring

Omkring 40 procent av de barn och ungdomar som berördes av Rädda Barnens hjälplinje hade drabbats av familjesplittring på grund av migrationen. Av dem var omkring hälften skilda från båda sina föräldrar.

Enligt barnkonventionen ska barn inte skiljas från sina föräldrar annat än när det är till barnets bästa. I Sverige regleras rätten för familjer att återförenas i utlänningslagen, och enligt den har barn 0–18 år en närmast ovillkorlig rätt att komma till en förälder som är lagligt bosatt i Sverige [79]. Möjligheterna är dock mindre att få återförenas med syskon, fosterföräldrar eller andra släktingar som kan befinna sig i olika länder, och rättigheterna för kärnfamiljen förutsätter att familjemedlemmen i Sverige har uppehållstillstånd. Dessutom kan ansökningsproceduren dra ut på tiden och familjebanden måste bevisas. Av dessa skäl kan barn bli kvar i hemlandet eller ett transitland under flera år, och splittringen kan i värsta fall bli permanent.

Familjer splittras också i samband med att den ena föräldern eller ett äldre syskon utvisas, och när familjer som har bildats i Sverige skiljs åt genom utvisning.

Oron för familjemedlemmar som man inte får återse och som kan befinna sig i fara har en stark negativ inverkan på barns utveckling och på för-

äldrarnas förmåga att fungera [80-82]. Svenska Barnläkarföreningen har påpekat att ”... ett gediget kunskapsunderlag ... visar att påtvingad familjesplittring bland flyktingar och andra migranter utgör en viktig riskfaktor, för barn ... för allvarliga kroniska traumaskador och långvarig psykisk ohälsa” [83].

Barns hälsa och mänskliga rättigheter

Asylsökande barn är kraftigt överrepresenterade för vård inom psykiatri [53], och svåra uppgivenhetssymtom (även kallade apatiska barn) förekommer bland både asylsökande och gömda papperslösa barn [27, 84-86].

Sedan 1994 har det påtalats i utredningar och rapporter från både statliga myndigheter och frivilligorganisationer att gömda barn far illa i den otrygga och isolerade situationen och kan ta psykisk skada av det. Det framgår att papperslösa barn visar symtom på otrygghet som sömnsvårigheter, mardrömmar och sömngång, och kan även få svåra psykiska störningar som kan ge bestående men. [74, 87, 88].

Undersökningar om flyktingbarns ohälsa har visat att den kan bero på tidig traumatisering men också på stressen under asylproceduren [75-78, 88-91]. Rädda Barnens rapport från hjälplinjen tar upp bristen på vård och omsorg som en bidragande orsak och anger exempelvis att vissa barn och unga hade mycket dålig tandstatus eller kroniska besvär som astma och tuberkulos utan att få normal behandling. Andra barn berörs starkt av att deras föräldrar inte har tillgång till vård, genom att de i stället får ta ett stort ansvar i familjen och dessutom påverkas av oron över föräldrarnas tillstånd. Brist på barntillsyn innebär att barn ibland lämnas ensamma när föräldrarna arbetar. Hur barnen mår verkar även påverkas av barnets tillgång till andra rättigheter än vård. Barn som

visar psykiska symtom mår exempelvis bättre när de börjar på förskolan eller i skolan. Sambandet framgår även av hjälplinjens statistik över barnens problem, och där finns en stark samvariation mellan problemområdet ”tillgång till sociala rättigheter” och problemområdet ”barnens mående”. Barn som släpps in i ett socialt sammanhang tycks alltså inte löpa lika hög risk att ta skada av tidigare trauman och den otrygga situationen som de barn som hålls isolerade [77].

Ensamkommande barn och unga

En allt större del av de asylsökande är ensamkommande barn. Under år 2009 sökte 2 250 minderåriga utan vårdnadshavare asyl i Sverige, vilket motsvarar en fyrdubbling jämfört med början av 2000-talet [92].¹² De ensamkommande barnen beviljas uppehållstillstånd i betydligt högre utsträckning än vuxna asylsökande, och efter en nedgång under ett par år fick de flesta ensamkommande barnen asyl år 2006–2007. Mellan 2007 och 2008 sjönk andelen som beviljades uppehållstillstånd från 80 procent till strax över 50 procent, och för 2009 blev andelen drygt 60 procent. Vad gäller utvecklingen under 2010 är det för tidigt för att kunna uttala sig. Att så pass många får avslag har av Migrationsverket motiverats med bedömningen av säkerhetsläget i de länder som barnen kommer ifrån. En förändrad praxis har också spelat in. Tidigare avvisades inte ensamkommande barn om det inte fanns anhöriga i ursprungslandet som kunde ta emot dem, men numera utvisas också barn som saknar släktingar där [64].

Det är viktigt för handläggning och bedömning att bestämma om en asylsökande är under 18 år och därmed ett barn enligt lagen. Det är svårt att åldersbestämma unga asylsökande eftersom

det finns stora osäkerhetsspänn i de tillgängliga medicinska metoderna på grund av en stor naturlig variabilitet i barns pubertetsutveckling som dessutom påverkas av näringstillförsel, sjukdomar och genetiska variationer. Mer tillförlitliga psykosociala metoder för att bestämma ålder kräver särskild kompetens och används idag sällan. Osäkerheten vid åldersbedömningar eller -bestämningar innebär att en person kan anges ha en lägre eller högre ålder än den faktiska. Den som bedöms vara äldre än vad han eller hon egentligen är går miste om det stöd som barn har rätt till enligt barnkonventionen och svensk lagstiftning, till exempel god man enligt lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn och till insatser enligt socialtjänstlagen.

Försvinnanden

I början av 2000-talet uppmärksammades att ensamkommande asylsökande minderåriga försvann spårlöst efter en tid i Sverige. Det fanns en oro för att barn som hade flytt till Sverige skulle ha kidnappats eller lurats från Migrationsverkets förläggningar och hamnat i människohandel. Just detta scenario fick dock inget stöd i den studie som Migrationsverket genomförde av 103 ungdomar som avvek under 2002 [93]. I de flesta fall gick det att spåra barnen eller få en indikation på vart de hade tagit vägen. En del hade gett sig av till ett annat EU-land, ofta till släktingar. Några försvann inför eller efter ett utvisningsbeslut eller i samband med ett ingripande av socialtjänsten.

Under 2008–2009 ökade antalet barn som avvek från förläggningarna åter, parallellt med att fler fick avslag på sin ansökan om asyl. Under 2008 avvek 122 ensamkommande barn, liksom 59 stycken under de första fyra månaderna av 2009 [94]. De flesta är unga pojkar från konfliktområden som Afghanistan och Irak. Många av dem har

¹² Se även Migrationsverkets årsredovisningar för respektive år.

registrerats i ett annat EU-land och avvisas därför tillbaka dit utan asylprövning i Sverige i enlighet med Dublinförordningen [95].

Rädda Barnen sökte år 2005 upp sju ungdomar som hade utvisats två år tidigare. Av dessa befann sig två i hemlandet medan de övriga levde papperslöst i Sverige eller hade rest till andra länder [96]. Detta är en liten studie, men det finns andra källor som visar att utvisade och andra papperslösa ungdomar rör sig inom Europa. Bland annat framgår det av diskussionen om tillämpningen av Dublinförordningen, samt rapporter från olika EU-länder om hemlösa ungdomar, irreguljära bosättningar och tvångsingripanden mot papperslösa. En stor del av invånarna i de uppmärksammade flyktinglägren i Grekland och Frankrike är minderåriga och unga vuxna [97-100].

Papperslösa nyfödda i Sverige

Den kanske allra mest marginaliserade gruppen av de papperslösa är de barn som föds av papperslösa. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter artikel 7 ska barnet ”registreras omedelbart efter födelsen och ska ha rätt från födelsen till ett namn, rätt att förvärva ett medborgarskap och så långt det är möjligt, rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem.” Rätten till födelseregistrering nämns också i flera andra internationella konventioner och resolutioner.¹³

I en rapport från UNICEF:s forskningscentrum Innocenti Research Centre [101] beskrivs närmare vad som avses med en födelseregistrering enligt Barnkonventionen. Födelseregistrering är en officiell anteckning av ett barns födelse som utgör en permanent och officiell registrering av

ett barns existens och innebär att barnet erkänns inför lagen. Ett sådant register ska enligt denna tolkning vara obligatoriskt, allmänt, permanent och kontinuerligt med sekretesskydd av personliga data. Registret har två huvudsyften dels ett juridiskt och dels ett statistiskt. Födelseregistrering ska göra det möjligt för barnet att erhålla en födelseattest, vilket är ett personligt dokument som utges av en stat till den enskilde. Registret ska innehålla barnets namn, kön, födelsestid och – ort samt namn, adress och nationalitet för båda föräldrarna. Alla stater som har ratificerat konventionen ska alltså officiellt registrera barnets födelse genom ett offentligt statligt organ, och det fungerar som en permanent och officiell registrering av ett barns existens inför lagen.

Normalt registreras alla födslar och nyfödda, dels av Skatteverket inom folkbokföringen, dels av Socialstyrelsen i det Medicinska födelseregistret. Uppgifter om förlossningar och nyfödda barn rapporteras av förlossningsvården och nyföddhetsvården till det medicinska födelseregistret [102] som används för att analysera riskerna för kvinnor och barn under graviditet, förlossning och nyföddhetsperioden. Mellan 500 och 1 000 förlossningsjournaler som skickas in till det medicinska födelseregistret varje år saknar personnummer eller har ett reservnummer [103]. Detta avser barn som föds av turister och ambassadpersonal, asylsökande samt papperslösa av olika slag. I dag finns dock ingen möjlighet att avgöra fördelningen mellan dessa grupper.

Barn som föds av föräldrar som av någon anledning inte är folkbokförda registreras inte i folkbokföringen som folkbokförda. En födelseanmälan från en barnmorska eller en förlossningsklinik registreras som alla andra inkomna handlingar i Skatteverkets diarium som ett inkommet ärende. Där registreras födelsen med uppgift om födelsestid, kön, födelseort och om det finns till-

¹³ Exempelvis Internationell konvention om medborgerliga och politiska rättigheter, art 24.

gängligt föräldrar och namn. Uppgift om medborgarskap och vårdnadshavare registreras dock inte. Registreringen gör det möjligt för föräldrarna att genom registerutdrag styrka uppgiften om barnets födelse för att få händelsen registrerad i hemlandet. Skatteverket strävar efter att fastställa barnets namn genom att erbjuda mamman att fylla i en blankett med uppgifter om barnet samt lämna en kopia på sitt pass eller motsvarande. För ett svenskt eller ett statslöst barn tillämpas svensk namnlag, varför anmälan om namn kan göras till och beslutas av Skatteverket. På begäran kan mamman – utöver ett registerutdrag avseende födelsen – också få ett utdrag ur Skatteverkets diarium, med en kopia av födelseanmälan och andra eventuellt angivna uppgifter [104].

I Sverige sker inte någon registrering av barn i ett särskilt personregister när det gäller papperslösas barn. Däremot registreras födelsen.

Registrering av nyfödda papperslösa i ett särskilt register är inte heller obligatoriskt. Det kan inte heller sägas utgöra ett underlag för statistik eftersom persondata inte är sökbara. Dock får det anses att detta medför en möjlighet för barnet att erhålla en födelseattest. Födelseattester utfärdas normalt inte i Sverige men motsvaras av personbevis med utdrag ur folkbokföringsregistret. Personbevis kan således inte utfärdas för dem som inte är registrerade i den egentliga folkbokföringen, men med hänsyn till det födelseregisterutdrag som utfärdas i dessa fall kan det anses att registreringen i delar uppfyller kravet på att registrera barn med namn, kön, nationalitet, släktförhållanden med mera så som anges i den ovan refererade rapporten. Men alla de verkningar som en egentlig folkbokföring medför kommer alltså inte dessa barn till del.

Denna ordning kan också innebära andra risker för barnet. Eftersom dessa barn officiellt inte är synliga i något register kan de lättare utsättas

för våld, övergrepp, människohandel eller till och med avlida utan att det uppmärksammas av myndigheter. Den medicinska uppföljningen påverkas också eftersom det blir omöjligt att följa förlösning utfallet i Socialstyrelsens Medicinska födelseregister, och det går inte heller att upptäcka och åtgärda eventuella ökade medicinska risker för papperslösa gravida och nyfödda.

Diskussion och slutsatser

Papperslösa är en utsatt grupp i vårt samhälle med få rättigheter. De löper exempelvis högre risk att hamna i ett utanförskap och utsättas för våld. Det irreguljära tillståndet påverkar livets alla aspekter och alla deras vardagsaktiviteter ”illegaliseras”, från boende och arbete till deras möjlighet till fri rörlighet.

Många papperslösa lever under besvärliga förhållanden som riskerar att leda till svåra sociala och hälsomässiga problem [60]. Det finns dock för lite kunskap om de papperslösas antal och situation, och därför är det svårt att avgöra hur alla dessa faktorer tillsammans påverkar samhället i stort och ifall det på sikt kan leda till omfattande sociala problem för samhället som helhet.

I dag råder en brist på kunskap, delvis på grund av att det handlar om människor som håller sig undan och inte vill vara synliga, och delvis eftersom de papperslösa inte kan registreras och ingå i nationella enkätundersökningar. Det är också svårt att beskriva de papperslösas sociala förhållanden och hälsa eftersom de inte har något svenskt identitetsnummer. Situationen skulle kunna underlättas om de papperslösa som kom in i Sverige legalt, till exempel asylsökande som har fått avslag och så kallade *overstayers*, fick tillfälliga personnummer som de behöll fram tills de faktiskt lämnade landet. Kunskapsbristen gäller

inte bara Sverige. Inom hela EU saknas systematiska undersökningar om papperslösa barns grundläggande sociala behov, till exempel skydd mot fattigdom, våld och andra övergrepp, och därför behöver dessa frågor undersökas och belysas närmare.

Svensk lagstiftning ska utformas, tolkas och praktiseras så att den följer de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Detta framgår av regeringens svar till granskningskommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter [105].¹⁴ När det gäller att tillämpa svensk lagstiftning inom olika politikområden som socialtjänst, utbildning samt hälso- och sjukvård bör man därför enligt detta uttalande av regeringen ta hänsyn till kraven i konventionerna om mänskliga rättigheter. Dessa krav kan få en större och mer central betydelse vid handläggning, hantering och insatser i enskilda ärenden. Samtidigt har det visat sig nödvändigt att utreda och se över regelverket inom dessa områden för att tillgodose de papperslösas och inte minst barnens behov och rättigheter, vilket bland annat Socialstyrelsen har föreslagit när det gäller hälso- och sjukvård för papperslösa [106]. Detta ska som nämnts nu utredas [51].

Många som möter papperslösa familjer med barn ställs inför etiska konflikter på grund av den underrättelseskyldighet som anges i utlänningsförordningen och som innebär att socialtjänsten ska anmäla till polisen när de första gången vidtar en åtgärd för en person som inte har uppehållstillstånd. Konflikten leder många gånger till att man

inte uppfyller sin skyldighet enligt socialtjänstlagen att anmäla att barn riskerar att fara illa. Dessutom är det oklart i vilka situationer denna underrättelseskyldighet gäller, och det skapar osäkerhet i socialtjänsten. För att undvika att barn far illa utan att få stöd och insatser från socialtjänsten behöver de oklarheter som finns redas ut. Enligt betänkandet *Skolgång för alla barn* [39] bör denna underrättelseskyldighet avskaffas.

Sverige har en formell och officiell födelseregistrering av födselar av barn till ej folkbokförda föräldrar. Häri ingår barn som föds av asylsökande och papperslösa men gruppen kan inte identifieras. Barnen folkbokförs inte och de identifieras inte genom person- eller samordningsnummer. Därmed kan det bli problematiskt att uppfylla kraven på att även barn som föds utanför systemet ska få sina mänskliga rättigheter erkända och uppfylla så långt det är möjligt enligt artikel 3 och 4 i barnkonventionen. Möjligheten till att identifiera medicinska risker hos denna utsatta grupp är begränsad och riktade insatser kan därmed inte ske.

Bristen på ett heltäckande kunskapsunderlag gör att denna rapport inte kan ge en exakt bild av situationen för papperslösa i Sverige i dag. Att det finns olika mål för skilda politikområden leder många gånger till svåra dilemman för personalen inom socialtjänsten, hälso- och sjukvården, skolan och Migrationsverket. Det kan framhållas att situationen för papperslösa, både för vuxna och för barn, är allvarlig och djupt oroande vilket återverkar på det svenska samhället de lever i.

14 ”Enligt svensk rättspraxis såsom den fastställts av en rad avgörande i Högsta domstolen måste svensk inhemsk lagstiftning och ändringar av lagstiftning tolkas i överensstämmelse med Sveriges internationella åtaganden.”

Referenser

1. Baghir-Zada R. *Illegal Aliens and Health (Care) Wants. The Cases of Sweden and the Netherlands* [Doktorsavhandling]. Malmö: Malmö högskola; 2009.
2. Khosravi S. Territorialisering av mänsklighet: irreguljära immigranter och det nakna livet. I: de los Reyes P, red. *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet*. Stockholm: 2006. s. 283–310. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:37.
3. United Nations High Commissioner for Refugees. *Global Appeal 2009 (update) – Populations of concern to UNHCR*. 2009 [2009-09-23]; Tillgänglig från: <http://www.unhcr.org/4922d43a0.html>.
4. Läkare i världen. *Fakta om papperslösa i Sverige*. [2009-09-29]; Tillgänglig från: <http://www.lakareivarlden.org/sv/fakta-om-papperslosa-i-sverige>.
5. Holmgren A. *Projekt RITA – Rättvis ingång till arbete. En rapport om papperslösa i städbranschen*. Ett projekt i Fastighetsanställdas förbund med stöd från Näringsdepartementet och Europeiska flyktingfonden. Publicerat 2008-03-31. Tillgänglig från: <http://www.temaasyl.se/Documents/Organisationer/Ovriga/RITA-rattvis%20ingang%20till%20arbete.pdf>.
6. Commission of the European Communities. *Communication from the Commission to the European parliament and the Council. An area of freedom, security and justice serving the citizen*. Brussels: 2009-06-10. COM (2009) 262 final.
7. Vogel D, Kovacheva V. *Classification report: Quality assessment of estimates on stocks of irregular migrants*. Hamburg: Hamburg Institute of International Economics, Database on Irregular Migration; 2008. Working Paper No. 1/2008.
8. Portes A. Toward a structural analysis of illegal (undocumented) immigration. *International Migration Review*. 1978;12:469–84.
9. Düvell F. *Illegal Immigration in Europe: Beyond Control?* London: Palgrave Macmillan; 2006.
10. Düvell F. Clandestine migration in Europe. *Social Science Information*. 2008;47(4):479–97.
11. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM). *Book of Solidarity: Providing Assistance to Undocumented Migrants. Volumes I–III*. Brussels; 2003.
12. Anderson B. *Doing the Dirty Work? The Global Politics of Domestic Labour*. London: Zed Books; 2000.
13. Jordan B, Düvell F. *Irregular Migration: The Dilemmas of Transnational Mobility*. Cheltenham: Edward Elgar; 2002.
14. van der Leun J. *Looking for Loopholes: Processes of Incorporation of Illegal Immigrants in the Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam University Press; 2003.
15. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM). *Undocumented Children in Europe: Invisible Victims of Immigration Restrictions*. Brussels: 2007.
16. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM). *Report on the Housing Situation of Undocumented Migrants in Six European Countries*. Brussels: 2004.
17. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM). *Access to Health Care for Undocumented Migrants in Europe*. Brussels: 2007.
18. Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants (PICUM). *Undocumented Migrants Have Rights: an Overview of the International Human Rights Framework*. Brussels: 2007.
19. Läkare i världen. *Tillgång till vård för papperslösa i elva europeiska länder*. 2009. Läkare

- i världens kartläggning av tillgång till vård i Europa. Andra rapporten. Rapport om 2008 års undersökning.
20. Fundamental Rights Agency. *Annual Work Programme 2009*. European Union Agency for Fundamental Rights.
 21. *Health Care in NowHereland* [2009-09-23]; Tillgänglig från: <http://www.nowhereland.info>.
 22. Bodegård G. Att ha rätt till vård ≠ att få tillgång till vård. Vård av asylsökande barn med uppgivenhetssymtom. I: Groglopo A, Ahlberg BM, red. *Hälsa, vård och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritzes; 2006. s. 171–229. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:78.
 23. Khosravi S. Detention and Deportation of Asylum Seekers in Sweden. *Race & Class*. 2009;50:38–56.
 24. Ohlson M. Irreguljära immigranter – osynliggjorda och diskriminerande inom sjukvården. I: Groglopo A, Ahlberg BM, red. *Hälsa, vård och strukturell diskriminering*. Stockholm: Fritzes; 2006. s. 137–70. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering. SOU 2006:78.
 25. Elmhorn C. Migrerande arbeterskor: informellt arbete och papperslösa invandrare i Stockholm. I: Forsell H, red. *Den kalla och varma staden, migration och stadsförändring i Stockholm efter 1970*. Stockholm: Stockholmia förlag; 2008.
 26. Rosengren A. *Vinna eller försvinna – om flykt, asyl, och hjälpare*. Stockholm: Carlssons; 2009.
 27. Tamas G. *De apatiska: om makt, myter och manipulation*. Stockholm: Natur och Kultur; 2009.
 28. Mattsson K. *De papperslösa och de aningslösa*. Stockholm: Leopard Förlag; 2008.
 29. Vestin S. *Flyktinfällan*. Stockholm: Ordfront; 2006.
 30. Lodenius AL, Wingborg M. *Migrantarbetare*. Stockholm: Premiss förlag; 2008.
 31. Blomgren S. *Svart Notis*. Stockholm: Atlas; 2008.
 32. *Papperslösa Stockholm*. [2009-09-23]; Tillgänglig från: www.dennaonsdag.org.
 33. Socialstyrelsen. *Hälso- och sjukvård för asylsökande och flyktingar*. Stockholm: 1995. Allmänna råd från Socialstyrelsen 1995:4.
 34. *Kammarrätten i Göteborg 2009-05-20, mål nr 1007-09*. [2009-09-23]; Tillgänglig från: www.jpinfo.net.se/JP-Socialnet/Analyser-och-referat/.
 35. *Kammarrätten i Jönköping. 2008-01-14, mål nr 3594-07, 3595-07*. [2009-09-23]; Tillgänglig från: www.jpinfo.net.se/JP-Socialnet/Analyser-och-referat/.
 36. Jahn C. *LVU subsidiär till utlänningslagen*. [2009-09-23]; Tillgänglig från: www.jpinfo.net.se/JP-Socialnet/Analyser-och-referat/.
 37. Justitiedepartementet. *Skolgång för barn som skall avvisas eller utvisas*. Stockholm: Fritzes; 2007. Betänkande av utredningen om rätt till utbildning m.m. för barn som håller sig undan verkställighet av beslut om avvisning eller utvisning. Statens offentliga utredningar. SOU 2007:34.
 38. Utbildningsdepartementet. *Rätt till skolgång m.m. för barn som vistas i landet utan tillstånd*: Dir. 2009:71.
 39. Utbildningsdepartementet. *Skolgång för alla barn*. Stockholm: Fritzes. Betänkande av Utredningen om rätt till skolgång m.m. för barn som vistas i landet utan tillstånd. Statens offentliga utredningar. SOU 2010:5.
 40. Gustafsson L. Flyktingbarnen och läkaretiken: rapporteringsplikt när läkare gör fel bör införas och gå före kollegialiteten. *Läkartidningen*. 2005;102(5):322–3.
 41. Abiri E, Brodin A, Johansson P. *Mänskliga rättigheter...? "Jag vet att dom finns och jag tror att Sverige är bra på dom" – en handbok i mänskliga rättigheter på kommunal nivå*. Stockholm: Fritzes; 2008.

42. Förenta Nationerna. *Den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter*, New York: G.A. res. 217A (III), U.N. Doc A/810 at 71. (1948).
43. Justitiedepartementet. *Delegationen för mänskliga rättigheter i Sverige*. Stockholm: 2006. Dir. 2006:27.
44. Justitiedepartementet. *En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna 2006–2009*. Stockholm: 2006. Skr. 2005/06:95.
45. Förenta Nationerna. *Internationell konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter*, New York. (16 december 1966).
46. Förenta Nationerna. *Konvention om barnets rättigheter*, New York. (20 november 1989).
47. Förenta Nationerna. *Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor*, New York. (18 december 1979).
48. United Nations. *General comment no. 14: The right to the highest attainable standard of health*, Geneva: Committee on Economic, Social and Cultural Rights; 22 session, 25 April – 12 Maj 2000: Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights E/C.12/2000/4. (11 augusti 2000).
49. United Nations General Assembly; Human Rights Council. *Report of the Special Rapporteur on the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health, Paul Hunt, on his mission to Sweden (10–18 January 2006)*. 28 februari 2007. Implementation of General Assembly Resolution 60/251 of 15 march 2006 Entitled “Human Rights Council”. A/HRC/4/28/Add.2.
50. Personligt samtal med Paul Hunt. Elis Envall i samband med hearingen “Tillgång till hälso- och sjukvård för papperslösa i Sverige”. Stockholm, Riksdagens andrakammarsal: (2008-02-13).
51. Socialdepartementet. *Hälso- och sjukvård åt asylsökande, personer som håller sig undan verkställighet av ett beslut om avvisning eller utvisning samt personer som befinner sig i Sverige utan tillstånd*. 2010. Kommittédirektiv. Dir. 2010:7.
52. Khosravi S. Migrant illegality in Sweden: an ethnographic approach. *Journal of International Political Theory*. Under utgivning 2010.
53. Socialstyrelsen. *Folkhälsorapport 2009*. Stockholm: 2009.
54. World Health Organization. *Closing the gap in a generation: health equity through action on the social determinants of health*. Geneva: 2008. Final report of the Commission on Social Determinants of Health.
55. World Health Organization. *International migration, health and human rights*. Geneva: 2003. December. Health and human rights publication series.
56. World Health Organization Europe. *Social determinants of health: The solid facts. Second edition*. Wilkinson R, Marmot M, red. Copenhagen; 2003.
57. Läkare utan gränser. *Gömda i Sverige. Utestängda från hälso- och sjukvård*. Stockholm: 2005. Resultat från en studie av Läkare Utan Gränser.
58. Fresk M, Granslandt H. *Vårdbehov hos papperslösa. Erfarenheter från Röda Korsets sjukvårdsförmedling för papperslösa 2008*. [ST-uppsats i allmänmedicin]; 2009.
59. Sigvardsdotter E. Regleringen av papperslösas tillgång till sjukvård sker lokalt i brist på lagstiftning. En översikt och typologi. *Läkartidningen*. Insänt 2009.
60. Personligt samtal med Anne Sjögren. Elis Envall. Göteborg, Rosengrenska stiftelsen: (2008-01-31).
61. Björngren Cuadra C, Staaf A. *Undersökning under bearbetning av socialtjänstens kontakt med papperslösa*. Malmö: Malmö högskola, 2010.
62. Muntlig uppgift, Hans Rosenqvist. Stockholm,

- Rikspolisstyrelsen: (2009-08-28).
63. Muntlig uppgift, Jens Andersson. Norrköping, Migrationsverket: (2009-08-28).
 64. Migrationsverket. *Årsredovisning 2008*. Norrköping: 2009.
 65. Rädda Barnen. *Barn utan papper – jag vill bara landa*. Stockholm: 2008. Rapport från Rädda Barnens projekt Utanpapper.nu, en hjälplinje för barn utan papper.
 66. Dottrige M. *Collateral Damage: The Impact of Anti-Trafficking Measures on Human Rights*. Research report. Bangkok: Global Alliance Against Trafficking in Women, 2007.
 67. Dottrige M. *Kids abroad: ignore them, abuse them or protect them?* Terre des Hommes International Federation, 2008.
 68. Enenajor A. Rethinking Vulnerability: European Asylum Policy Harmonization and Unaccompanied Asylum Seeking Minors. *Childhoods Today. An online journal for childhood studies*. 2(2): Publicerat 2008-12-23. Tillgänglig från: <http://www.childhoodstoday.org/download.php?id=17>
 69. O'Connell Davidson J, Farrow C. *Child Migration and the Construction of Vulnerability*. Rädda Barnen, 2007.
 70. Oude Breuil B, Lodwick D, Tournecuillert V, Engel S, Genthon A, Johnston E, et al. *Wandering young people: the conditions for return* European Forum for Urban Safety, 2009. Feasibility study on the reintegration of isolated minors victims of trafficking, Spain, France, Italy, Albania, Austria, Romania.
 71. Ascher H, Gustavsson T. Klargörande vetenskaplig konferens om barn med uppgivenhetssymtom. *Läkartidningen* 2008;105(1–2):31–3.
 72. Rädda Barnen. *Att hjälpa barn utan papper – en balansgång mellan särskilda behov och diskriminering*. Stockholm: 2006. Dokumentation av Utanpapper.nu-seminarium 19 maj 2006.
 73. Waldehorn A. *Barn utan papper – barn först och främst*. Stockholm: Rädda Barnen, Dokumentation från seminariet ”Papperslös men inte skyddslös” 23 mars 2007 om stöd och samverkan för gömda barn. Årsrapport från projektet Utanpapper.nu.
 74. Statens Invandrarverk, Socialstyrelsen. *Gömd: om barn som hålls gömda för att slippa avvisning*. 1994. SoS-rapport 1994:8.
 75. Sjögren A, Ascher H. Gömda barn i skolan: varför och hur gör man? *Skolhälsovård*. 2006;7(3):25–32.
 76. Andersson K, Korol J. ”Nu känner jag mig som en del av världen.” *En studie om ungas liv idag och deras erfarenheter av att tidigare ha levt gömda* [C-uppsats Socionomprogrammet]. Göteborg: Göteborgs universitet; 2008.
 77. Ascher H, Pendic B, Vestin S, Smith Nielsen S, Hunt P, Watters C. Children living in hiding today and tomorrow. Presenterad vid konferens *A seminar about health and human rights at the Nordic School of Public Health*. 2009-01-28. Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap och Stiftelsen Solstickan.
 78. Integrationsverket. *Nyanländ efter flera år?* Norrköping: 2007. Rapport 2007:02.
 79. Justitiedepartementet. *Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden*. Prop. 2004/05:170.
 80. Qviström D. Enad kritik mot krav på försörjning. *Kyrkans tidning*. Publicerat 2009-03-11. Tillgänglig från: http://www.kyrkanstidning.com/nyheter/enad_kritik_mot_krav_pa_forsorjning_0_9089.news.aspx
 81. Barnombudsmannen. *Remissvar: Betänkandet försörjningskrav vid anhöriginvandring (SOU 2008:114)*. Ställd till: Justitiedepartementet. 2009. Diarienummer: 9.1:1313/08.
 82. Orrenius A. Socialstyrelsen avvisar försörjning-

- skrav. Riksdag & Departement Webbupplagan. Publicerat 2009-03-09. Tillgänglig från: http://www.rod.se/politikomraden/migration_och_integration/Socialstyrelsen-avvisar-forsorjningskrav/
83. Justitiedepartementet. *Försörjningskrav vid anhöriginvandring. Betänkande av försörjningskravsutredningen*. Stockholm: 2008. Statens offentliga utredningar. SOU 2008:114.
 84. Andersson-Wilks E. *Barn med svåra uppgivenhetssymptom och samverkan kring dessa* [Uppsats psykoterapeutprogrammet]. Stockholm: Ersta Sköndal högskola; 2009.
 85. Personligt samtal med Kjell Asplund. Elis Envall. Stockholm: (2009-09-30).
 86. Socialstyrelsen. *Barn med uppgivenhetssymtom i asylsökande familjer. En förstudie hösten 2009*. Stockholm: 2009.
 87. Malmström C. *Barn utan uppehållstillstånd*. Stockholm: Rädda Barnen och Svenska Barnläkarföreningen, 2003. Rapport från hearing i riksdagen den 24 september 2003.
 88. Socialstyrelsen och Statens Invandrarverk. *När barn lever gömda*. Stockholm: 1999. SoS-rapport 1999:5.
 89. Larsson B, Ekblad S. *Kartläggning av den psykiska hälsan hos före detta gömda asylsökande i Värmland*. Center för traumatisk stress, Karlstad, Landstinget i Värmland. Institutet för psykosocial medicin, Stockholm: 2007.
 90. Smith Nielsen S, Norredam M, Christiansen KL, Obel C, Hilden J, Krasnik A. Mental health among children seeking asylum in Denmark – the effect of length of stay and number of relocations: a cross-sectional study. *BMC Public Health*. 2008;8:293.
 91. Hepinstall E, Sethna V, Taylor E. PTSD and depression in refugee children – Associations with pre-migration trauma and post-migration stress. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2004;13(6):373–80.
 92. Migrationsverket. *Vanliga frågor och svar – ensamkommande barn och ungdomar*. 2009 [2009-09-24]; Tillgänglig från: <http://migrationsverket.se/index.jsp?swedish/kommuner/barn/faq.html>.
 93. Wessel A. *Genomgång av ärenden där ensamkommande asylsökande ungdomar avvikit under år 2002*. Migrationsverket, 2003.
 94. Uppgift i e-post från Jens Andersson, Migrationsverket till Kristina Swiech, Rädda Barnen. (2009-05-08).
 95. Europeiska unionens råd. *Rådets förordning (EG) nr 343/2003 av den 18 februari 2003 om kriterier och mekanismer för att avgöra vilken medlemsstat som har ansvaret för att pröva en asylansökan som en medborgare i tredje land har gett in i någon medlemsstat. Dublinförordningen*: Europeiska unionens officiella tidning: (EG) 343/2003.
 96. Brendler-Lindqvist M. *Vem tar ansvaret för de ensamkommande barnen?* Stockholm: Rädda Barnen, 2005.
 97. European Council on Refugees and Exile. *The Dublin Regulation: Twenty Voices – Twenty Reasons for Change*. Brussels, London: 2007.
 98. Persson A. Europeisk asylpolitik i baklås. *Dagens Nyheter*. 2009-09-21.
 99. Troller S. *Left to Survive. Systematic Failure to Protect Unaccompanied Migrant Children in Greece*. New York: Human Rights Watch, 2008.
 100. United Nations High Commissioner for Refugees. *Concern for asylum-seekers, refugees left homeless after makeshift camp closed in Greece*. Geneva; 2009 [2009-07-14]; Tillgänglig från: <http://www.unhcr.org/4a5c9d8a6.html>.
 101. United Nations Children's Fund Innocenti Research Centre. *Birth registration: right from the start*. Florens: 2002. Innocenti Digest. No. 9.
 102. Socialstyrelsen. *Medicinska födelseregistret* [Databas på Internet]. 2009 [citerad 2009-09-17].

- Tillgänglig från: <http://www.socialstyrelsen.se/register/halsodataregister/medicinskafodelseregistret>.
103. Uppgifter i e-post från Emma Nilsson, Medicinska födelseregistret, Epidemiologiskt Centrum, Socialstyrelsen. (2009-09-14).
104. Telefonsamtal med Yvonne Eriksson. Stockholm, Skatteverket: (2009-09-24).
105. Socialdepartementet. *Sveriges rapportering kring efterlevandet av FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (S2006/1910/SK)*. 2006 [2009-10-08]; Tillgänglig från: http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/document/?instance=1&action_show_document.885.=1.
106. Socialstyrelsen. *Mänskliga rättigheter och asylsökandes m.fl. rätt till hälso- och sjukvård*. Skrivelse till regeringen 2007-12-21. Dnr. 50-12055/2007.